

## ПОЛІТЕХНІЗМ У СВІТЛІ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 30-Х РОКІВ ХХ СТ.

/Корнейко Ю. // Гуманізація навчально-виховного процесу. Випуск XXX. – Слов'янськ, 2006. – С. 94 – 99.

7. Корнейко Ю. Висвітлення зарубіжного педагогічного досвіду в творчій спадщині К.Д. Ушинського: Автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди Х., 2007. – 22 с.

8. Луцик Д. Літопис педагогічної думки в Україні

/ Луцик Д., Логвиненко Т. – Дрогобич: Відродження, 2000. – 160 с.

9. Ушинський К. Вибрані педагогічні твори у 2-х томах: т.1. / Ушинський К.К., 1983. – 488 с.

10. Ушинський К. Вибрані педагогічні твори у 2-х томах: т.2. / Ушинський К.К., 1983. – 359 с.

11. <http://violin.tsu.ru/webdesign/tsu/Library.nsf/designobjects/vestnik268/file/Jeravina14.pdf>

Стаття надійшла до редакції 27.10.2010

УДК 373.2(477)“20”

Світлана Лозинська, педагогічний коледж Львівського національного університету імені Івана Франка

## ПОЛІТЕХНІЗМ У СВІТЛІ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 30-Х РОКІВ ХХ СТ.

Статтю присвячено аналізу проблеми розвитку політехнічного виховання як галузі трудового виховання, дітей дошкільного віку у 30-х роках ХХ століття, його впливу на формування теорії трудового виховання в Україні.

**Ключові слова:** суспільне дошкільне виховання, трудове виховання дітей дошкільного віку, політехнізація, політехнічне виховання, політехнічна освіта.

**Лім. 19.**

Svetlana Lozinska

### POLITEHNIZM IN THE LIGHT OF PRESCHOOL EDUCATION 30-XX CENTURY

This article deals with problems of polytechnic education as a field of labor education, preschool children in 30 years of the twentieth century, his influence on the theory of labor education in Ukraine.

**Key words:** public preschool education, labor education of preschool children polytechnization, polytechnic education, polytechnic education.

**Актуальність дослідження.** Зміст освіти на всіх етапах розвитку суспільства зазнавав якісних змін під впливом різноманітних чинників: соціально-економічних, політичних відносин, рівня розвитку виробництва, мети та завдань виховання. Завдання освіти повинні відповідати соціальному замовленню суспільства, тому пошук оптимальної системи знань, умінь та навичок, якими має оволодіти підрастаюче покоління є предметом дослідження сьогодні та включає в себе аналіз спадщини минулого.

На початку 30-х років стрімко розвивалось суспільне дошкільне виховання, було активізоване проведення індустріалізації та колективізації народного та сільського господарства. Створювалась широка мережа виховних закладів для дітей. Тривали пошуки змісту виховання дошкільників. Одним із напрямків виховання, який набув надзвичайного значення та популярності в досліджуваній період – політехнічне виховання.

**Метою нашого дослідження** є висвітлити завдання та проблеми розвитку політехнічного виховання як галузі трудового виховання дітей дошкільного віку 30-х років ХХ століття,

окреслити його вплив на формування теорії трудового виховання в Україні та з'ясувати вплив на розвиток особистості дитини.

**Виклад основного матеріалу.** Дошкільне виховання в досліджуваній період було першою ланкою в загальній системі соціального виховання, і мало на меті виховати нову гідну зміну борців за соціалізм та органічно пов'язуватись з усім соціальним будівництвом [10]. Директива ЦК ВКП(б) про залучення мільйонів жінок до виробництва (понад 800 тис.) могла бути успішно виконана лише за умови розгортання мережі дошкільних закладів. Перші зрушення в дошкільній галузі УРСР відбулися влітку 1930 року, коли по всій Україні за керівництвом спеціальної комісії президії ВУЦВК було проведено “дошкільний похід”. Весною та влітку 1930 року було розгорнуто 2800 літніх майданів, що охопили близько 160 тис. дітей у районах масової колективізації. З цієї мережі майже 1000 закладів (50 тис. дітей) восени 1930 року були реорганізовані у стаціонарні заклади. По селах на кінець 1929 року було всього 14 дитсадків, а з початку 1931 налічувалось біля 600 закладів.

У цей період відзначалась деяка пасивність до дошкільної справи органів Наросвіти, тому одне з пріоритетних завдань, яке висувалось довести до свідомості кожного інспектора, завідувача, робітника освіти, що дошкільна справа одна з найважливіших ділянок масового культурно-освітнього будівництва. Зростання суспільної уваги й участі в дошкільній справі громадських організацій та широкого активу робітниць та колгоспниць, величезне зростання питомої ваги дошкільної справи в цілій системі народної освіти того часу відкривало широкі перспективи зростання дошкільної роботи. Нарівні з двома “всеобучами” – дітей шкільного віку і дорослих, постає третій “всеобуч” – дошкільного виховання, яке стає гаслом досліджуваного періоду.

Державні документи свідчили, що розгортання масового дошкільного походу – це народногосподарська та культурно-політична справа, тому гальмування розгортання дошкільної справи вважалось неприпустимим [7].

Тривали пошуки змісту виховання дітей дошкільного віку, зрозуміло що він цілком відображав ознаки того часу. А основною ознакою освіти та виховання 30-х років 20 століття стала боротьба за політехнізм: “Політехнізм є невід’ємною частиною комуністичного виховання і невід’ємною рисою радянської школи”, – такого значення надавалось політехнізації в освіті, що було зазначено в “Резолюції II партнаради при НКО”. “Виховати творців, здатних перебудувати весь світ” (Крупська), “виховання всебічно розвинених людей, здатних орієнтуватися у всій системі виробничих процесів”, було можливим за умови якомога ранішого закладання в свідомості дитини основ політехнічних знань [8].

Саме Перший Всеукраїнський з’їзд з питань політехнічного навчання, який пройшов у Харкові восени 1930 року, мав великий вплив на розвиток трудового виховання і політехнічного навчання підростаючого покоління, та велике історичне значення, він став переломним етапом у справі реконструкції школи та освіти. Вивчити техніку, опанувати науку стало гаслом того часу.

М.О. Скрипник у звітній доповіді XII з’їздові рад, наводячи приклад популяризації самої суті політехнізму сказав так: “Коли я був у сільській школі, коли я вчився, нас заставляли зубрити відси й досі. Ми вчили літери, вивчали книжки, але не вивчали життя та виробництва, треба, щоб знання, що їх дає школа, були знаннями, пов’язаними з життям, щоб давали водночас ознайомлення зі всіма важливішими галузями виробництва, зі всіма важливішими знаряддями праці. Треба, щоб

навчання в школі і виробнича практика – виробнича праця – були зв’язані одне з одним, доповняли одне одного для того, щоб наша школа давала покоління здорове, знайоме з життям, до життя пристосоване, що вміє працювати по новому...” [18].

Отже, з метою виховання ініціативних та діяльних будівників соціалізму, запроваджувалися так звані активні методи навчання. Тобто питання політехнізму стає найактуальнішим і набуває виняткового значення на всіх рівнях освіти.

На X з’їзді КП(б)У в доповіді “Про завдання культурного будівництва на Україні” М.О. Скрипник ставить питання про здійснення політехнічної освіти: “Ми повинні тому знову в усій широчині взяти засади програми нашої партії, а вони говорять про те, що завдання наше таке: охопити всіх дітей нашої республіки освітою загальною та політехнічною, а саме такою політехнічною, що знайомить у теорії та на практиці з усіма головними галузями виробництва”. Подальше розроблення питань про практичне здійснення політехнічного навчання знаходимо у багатьох документах НКО, у виступах М.О. Скрипника, які вказують на ознаки, принципи, методи та форми, характеризують умови за яких політехнізація буде успішною [11].

Окреслювались такі основні ознаки політехнічної освіти:

1. Безпосередня участь учнів (дітей, підлітків, дорослих) у виробничій продуктивній праці.
2. Поєднання виробничої праці з відповідно поставленим фізичним вихованням та розумовою працею.
3. Обізнаність у теорії й на практиці із загальними науковими принципами та елементами технології всіх процесів і набуття практичних навичок володіння елементарними знаряддями всіх виробництв.

Визначалися завдання згідно з якими потрібно було чітко уявити собі всю систему політехнізму, запроваджуючи його з раннього віку. Організувати цей процес чітко, за точним планом, програмами, нормувати кожний із видів праці, навчання й виховання, що складуть систему політехнізму, яка буде відповідати трьом основним напрямам: освіті; фізвихованню; виробничо-продуктивній праці [18].

У поняття “політехнізм” вкладалося дещо більше, ніж кількісне озброєння дітей технічними знаннями та вміннями – мали змінитися якість та зміст усієї педагогічної роботи з ними. Політехнізм став не просто предметом викладання, не ще одною дисципліною – а тим стержнем, навколо якого мала розгорнутися

## ПОЛІТЕХНІЗМ У СВІТЛІ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 30-Х РОКІВ ХХ СТ.

організація всіх видів дитячої діяльності – трудової та ігрової. В основу політехнічного виховання було покладено виробництво. Без зв'язку з виробництвом не могло бути і мови про політехнічне виховання. Щоб знати, як і що та з чого робиться, діти не лише повинні були бути на виробництві, а й спостерігати виробничі процеси не одноразово, а багато разів. Адже діти дошкільного віку правильно сприймають лише те, що вони багато разів бачили і про що багато чули [8].

В основу роботи дошкільця закладають принципи політехнізму, а саме:

а) налагодження планомірної участі дітей у соціалізаційній діяльності (участь у розповідях, іграх, кампанії деревонасадження, охорони птахів тощо). Наголошувалось, що участь дітей у цьому процесі має бути дітям під силу, зрозуміла і провадитись в цікавих для дошкільнят формах;

б) зв'язок роботи дошкільного закладу з виробництвом (фабрики, заводи, колгосп), де це виробництво стає центром, навколо якого розгортається виховна робота з дітьми (вивчення цього виробництва, посильна допомога йому, спільне проведення свят);

в) налагодження трудової діяльності дітей у межах самого закладу, де основне завдання полягає у впровадженні у навчально-виховний процес елементів виробничої праці, поєднання фізичної і розумової праці;

г) використання гри й іграшки для закріплення набутого дітьми соціального досвіду;

д) налагодження фізичного виховання (гігієнічної культури, розвиток моторики) для виховання працездатної життєрадісної зміни;

е) побудова трудової діяльності за соціалістичними методами праці та колективними її формами.

Згідно з резолюцією Всеукраїнської конференції дошкільних робітників, лише за правильних умов організації роботи в дошкільних закладах, можлива політехнізація дошкільної установи, а саме:

- прикріплення кожного дошкільного закладу до певного виробництва, яке має стати центром виховної роботи з дітьми;

- встановлення тісного контакту з організаціями цього виробництва;

- вживання заходів щодо всебічної політехнізації самих педагогів (першою чергою налагодження вивчення ними того виробництва, до якого прикріплено дитячий садок);

- забезпечення дошкільного закладу знаряддями та матеріалами для розгортання елементів виробничої праці: з легкого металу, напівфабрикатів тощо (в робітничих куточках або окремій кімнаті);

- надання особливої уваги добору дидактичного матеріалу та вибору дитячої іграшки, які мали закріпити у дітей основні настанови і соціальний досвід, зміцнити вміння та навички, розвивати творчість та винахідництво;

- вживання заходів щодо вдосконалення (механізації) знарядь дитячої праці, залучаючи до цього технічний персонал і робітників виробництва;

- створення умов для праці дітей на ділянці дошкільного закладу;

- організація громади та суспільних організацій на допомогу політехнізації;

- максимальне розгортання колективних форм праці, даючи дітям спільні завдання, застосовуючи бригадні форми роботи тощо;

- організація шефства дошкільних закладів міста над селом для взаємної допомоги;

- розгортання соціалізаційної роботи дітей та дорослих.

У світлі політехнізму перегляд принципів організації навчально-виховного матеріалу та методики роботи, для забезпечення максимального розвитку дитячої творчості, ініціативи, організаторських умінь та максимальне поєднання навчання дітей з практичною діяльністю [15].

В період 1930 – 31 рр. спостерігається суттєве зростання кількості дитсадків пов'язаних з виробництвом. Але зазвичай цей зв'язок носив суто формальний характер (грошові допомоги від виробництва) і щоб поглибити політехнізацію дитсадків, забезпечивши організацію трудової та ігрової діяльності дітей відповідним політехнічним приладдям, матеріалами для роботи та ознайомити дітей з виробництвом висувалися такі завдання:

- складати угоди між дитсадками і виробництвом;

- прикріпляти дитячі садки до виробництва за такою схемою: виробничий садок прикріплювати до виробництва, на якому працюють батьки дітей, що відвідують дитсадок; садки райвно прикріпляти до виробництва, до якого прикріплено школу зв'язану з дитсадком;

- забезпечити періодичну перевірку виконання угод між дитсадком та виробництвом [6].

Педагоги досліджуваного періоду вважали, що політехнічне виховання фактично охоплює собою весь комплекс виховних питань. Прищепленням самим тільки трудових навичок політехнізм далеко не вичерпує. Весь процес розкладається на такі елементи: навички й уміння, знання, трудові настанови. Навички й уміння стосуються не лише індивідуальної, але й колективної праці. До першої треба віднести вміння поводитись з найголовнішими інструментами, вміння виконати

## ПОЛІТЕХНІЗМ У СВІТЛІ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 30-Х РОКІВ ХХ СТ.

нескладний ремонт, монтаж, зробити модель, вміння поводитись з найпростішими механізмами, вміння розібрати їх і скласти, вміння працювати на простих машинах тощо.

До вмінь, що стосуються колективної праці, треба віднести вміння спланувати колективну роботу, раціонально її розподілити, вміння дотримуватися колективного ритму, вміння звести роботу в єдине ціле, помітити її хиби і знайти засоби виправити їх тощо.

Для формування цих навичок, знань у дітей дошкільного віку пропонують найперше досягнути у вихованні дітей координованості рухів, за допомогою навчання дітей самообслуговування. Лише за умови правильно побудованої системи політехнізму усі елементи будуть єдиним процесом [6].

У 1931 році дошкільна секція Українсько науково-дослідного інституту Педагогіки вивчила за допомогою аналізу роботи 40 харківських дошкільних закладів стан перших кроків політехнізації з метою надання конкретної практичної допомоги [19]. Висновки перших кроків політехнізації дошкільних установ цього періоду були такими:

1. Основним способом політехнізації дитячого садка є зв'язок з виробництвом і безпосередня участь дітей у громадсько-політичній роботі цього виробництва, а також участь дітей у соціалізаційній діяльності; це стає можливим за умов прикріплення до виробництва, залучення дітей до конкретних форм трудової діяльності.

2. Результати вивчення показали, що далеко не всі дошкільні заклади стали на шлях політехнізації. З метою покращення роботи в цьому напрямку пропонувалось створювати базові садки, завданням яких мало стати надання методичної та практичної допомоги.

3. Основною передумовою реалізації зв'язку з виробництвом є участь педагогічного персоналу в громадсько-політичній роботі даного виробництва, знайомство з виробництвом. Для детального знайомства з виробництвом ставилася вимога організувати виробничу політехнічну практику педагогів у формі підвищення кваліфікації, на що зверталася особлива увага НКО і Наросвіти.

4. Перед науковими організаціями та практичними працівниками ставилося проблема, яка потребувала негайного розв'язання: визначення засад трудової діяльності, добору знарядь праці для дошкільнят, організація дозвілля дітей, впровадження в дошкільних установах соціалізації.

5. Матеріали дослідження вказували на

незадовільний стан у галузі політехнізації дошкільних установ і це вимагало найшвидшого перегляду змісту, форм і методів роботи дитячих садків – перебудови всієї роботи у цьому напрямку [19].

Отже, на початку 30-х років по всій країні робота в дошкільних закладах розгортається навколо політехнізації. Часом, педагоги, сліпо виконуючи вказівки згори, забувають про особливості розвитку дошкільнят, недооцінюється гра. Її тепер не лише не розглядають як основний вид діяльності дошкільника, а заміняють роботою в робітній кімнаті (на зразок міні цеху), яка тепер стає основним приміщенням в дошкільному закладі. Діти переобтяжені різними політичними та виробничими кампаніями.

В середині 30-х років лінія "політехнізації" дошкільного виховання починає переглядатися та піддаватися критиці. Наслідки цієї діяльності були загалом негативними: діти перевантажені знаннями, застосовуються складні форми організації праці – бригади, перебільшувалося соціалізаційне. Критики дошкільня досліджуваного періоду вимагали повного перегляду змісту, форм та методів роботи – повороту до дитини-дошкільника, до особливостей розгортання різноманітних видів її діяльності, збільшення уваги до гри та творчості дитини, піднесення її емоційного тону, боротьби із нудьгою та одноманітністю в дитячих закладах, із сухим формальним ставленням до дитини, за живі яскраві форми роботи, за максимальне виявлення дитячої ініціативи, за активно радісну діяльність, за певне врахування можливості, сил та інтересів дитини-дошкільника. Вели боротьбу проти нехтування гри, яка часто випадала, як було зазначено вище, з режиму дня [4].

**Висновки.** Політична ситуація досліджуваного періоду не могла не вплинути на формування змісту виховання дітей дошкільного віку. Відстеження динаміки цього процесу дає можливість дати оцінку діям теоретиків та практиків дошкільня 30-х років. Позитивним моментом є те, що, безперечно, дошкільний вік є оптимальним для залучення дітей до життя дорослих, що сприяє успішній соціалізації дитини, набуття нею необхідних знань, вмінь та навичок для подальшого життя. Саме проведення екскурсій, бесід, посиленого практичного залучення до продуктивної праці є сприятливим для трудового виховання дітей дошкільного віку та формування елементарних трудових навичок. Не врахування у навчально-виховній роботі природи дитини: перевищення рівня дитячих фізичних можливостей, витиснення з виховного процесу ігор та забав, заперечення

## ПОЛІТЕХНІЗМ У СВІТЛІ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 30-Х РОКІВ ХХ СТ.

дитячої, а пропагування “виробничого змісту” книги мало негативні наслідки.

1. Гендрихівська А. Класово-ворожі прояви в літературі по дошкільному вихованню // За комуністичне виховання дошкільника. – 1934. – №5. – С. 42 – 46.

2. Гендрихівська А. П'ятнадцять років дошкільного виховання на Україні // За комуністичне виховання дошкільника. – 1932. – №10. – С. 12 – 22.

3. Гендрихівська А. Про чергові завдання дошкільної роботи // За комуністичне виховання дошкільника. – 1931. – №1 – 2. – С. 9 – 38.

4. Гендрихівська А. Меркулова К. Викоренимо ворожі теорії в дошкільній роботі // За комуністичне виховання дошкільника. – 1934. – №4. – С. 3 – 52.

5. Залужний. Педологічні передумови політехнізму в дошкільному вікові // За комуністичне виховання дошкільника. – 1931. – №4 – 5. – С. 13 – 19.

6. Крайнівська, Красіка, Барг. Про укладання угоди між дитсадком і виробництвом // За ком. вих-ня дошкільника. – 1934. – №4. – С. 57 – 61.

7. Лукашенко П. Дошкільне виховання на новому етапі // За комуністичне виховання дошкільника. – 1931. – №4 – 5. – С. 1 – 7.

8. Львов В. За політехнічний дитячий садок // За комуністичне виховання дошкільника. – 1931. – №4 – 5. – С. 43.

9. Морозова Н. Основне завдання дошкільного

виховання в п'ятирічці // Шлях освіти. – 1930. – №8. – С. 12 – 13.

10. Нікатова В. В боротьбі за дошкільну справу // За комуністичне виховання дошкільника. – 1933. – №1. – С. 36 – 39.

11. Пасіка Т. Школа й дошкільне виховання на Україні за 15 років. // За комуністичне виховання дошкільника. – 1932. – №10. – С. 3 – 11.

12. Панченко Н. Дошкільне виховання на II-у п'ятирічку. // За комуністичне виховання дошкільника. – 1932. – №9 – 11.

13. Про Дошкільний похід // Бюлет. Наркомпросу УРСР. – 1930. – №9. – С. 4 – 6.

14. Про стан і перспективи дошкільного виховання. // Бюлетень Наркомпросу УРСР. – 1931. – №50. – С. 1 – 4.

15. Резолюція Всеукраїнської конференції дошкільних робітників (на доповідь НКО та ВУКу РОБОС). // За комуністичне виховання дошкільника. – 1931. – №4 – 5. – С. 10 – 11.

16. Резолюція Всеукраїнської конференції дошкільних робітників // За комуністичне виховання дошкільника. – 1932. – №4. – С. 51 – 54.

17. Скрипник М.О. Про подальші завдання дошкільного виховання // За комуністичне виховання дошкільника. – 1932. – №6. – С. 4 – 12.

18. Скуратівський В. Боротьба за політехнізм // За комуністичне виховання дошкільника. – 1931. – №4 – 5. – С. 10 – 12.

19. Яковенко М.О. Перші кроки політехнізації дошкільних закладів // За комуністичне виховання дошкільника. – 1931. – №4 – 5. – С. 24 – 30.

Стаття надійшла до редакції 28.12.2010



“Шанс пізнати і зрозуміти невидиме і таємниче полягає у тому, що при всій своїй невидимості, внутрішнє “проривається” назовні, його можна приховувати лише до пори до часу. Воно “проривається” навіть проти волі свого носія. /.../ Зовнішнє народжується всередині, а внутрішнє – зовні. Благородна людина не може появитися без активності, поведінки і діяльності людини зовнішньої. Позбавлена внутрішньої форми, зовнішня людина взагалі перестає бути людиною. /.../ Обидва процеси прямують один до одного. Вони синергійні і неможливі один без одного”.

Валерій Скотний  
доктор філософських наук, професор, академік,  
ректор Дрогобицького державного педагогічного університету  
імені І. Франка

